

Balázs Géza

Pestiesen szólva

Az igazi pesti nyelv

Városi folklór

Mi lenne a pesti, budapesti nyelv? Nyilván az a nyelv, amelyet a város sokfelől jött lakossága fejlesztett ki. Leginkább a városi folklór, vagy népszerűbb nevén az aszfaltköltészet nyelve. Milyen érdekes, hogy a városi népköltészetet az utcát eleinte csak városban borító, korszerű burkolatról, az aszfaltról (német Asphalt) nevezték el. Akárcsak az aszfaltbetyárt, a nagyvárosi, tolakodó, nőket utcán leszólító férfit.

Valódi pesti nyelvnek, nyelvhasználati jelenségnek számít Scherz Ede egykori rádióbemondó gyűjteménye a rádió humoráról, Békés István pesti anekdotái, Eröss László elemzése a pesti viccről, Háty Ágnes városifolklór-szövegei vagy Balázs Géza graffitigyűjteménye a gödöllői helyi érdekű vasútról. Az antropológia másodelemzésnek tartja, amikor magasabb kulturális rétegből következtetünk egy alacsonyabbra. Biztosak vagyunk abban, hogy Karinthy Frigyes is nagyon sokat vett a városi folklórból – amelyre azután jócskán hatott is. A pesti életről és nyelvről sokat tudott Tersánszky Józsi Jenő, de Móricz Zsigmond is. Említendő Nagy Lajos *Budapest nagykávéház* című könyve, Németh Andor *Egy foglalt páholy története* című kulcsregénye. Ott van Esterházy Péter KMP-je (*Kis magyar pornográfia*) – tele városi anekdotával, Moldova György kőbányai nyelvhasználati jelenségekben bővelkedő élőnyelvi adatai, Mándy Iván megható, költői városi történetei a villamosokról, mosodákról, uram bocsá’ nyilvános illemhelyekről és a Darling presszóról (a mai Csendessel, az egykori Fiume kávéházzal szemben, a Ferenczy utcában). Fejes Endre vallomása az „ezer-szer áldott” nyolcadik kerületről, Temesi Ferenc regénytrilógiájának második és harmadik része: a *Híd* és *Pest* sokszor vérbő városi történetekkel is; Konrád György látogatója és városalapítója. A történetek jönnek a folklórból és tartanak vissza a folklórhoz.

A szójátszó Budapest

„A szójáték a legalantasabb szellemeskedés. Ez a száraz emberek humora.” Kosztolányi Dezső 1910-ben írt cikkében nem éppen rokonszenvesen jellemzi a szójátékot. „A szójátszó ember lelke sivár, üres, taplós. Shakespeare, ha valakit nagyon megvet, szójátszóvá teszi [...] Kóros jelenség. Az elmegyógyintézetben a poliphrasia-ban szenvedők a legkitűnőbb szójátékokat faragják.” De a fővárosi szójátszóknak fölmentést ad Kosztolányi: „Egy főváros életében és fejlődésében azonban már értékelző a szójáték [...] Ez a tömeg olcsó és szegény szellemessége. A mob vinkóval mulat, ponyvaregényt olvas, gyenge olajnyomatokban gyönyörködik, a szentimentalizmusa egy malacbanda vimnyogásánál vagy egy verkli hangjánál csurran ki, humora pedig szójáték. Mindegyik nagyváros roppant sok szójátékot termel [...] A szójáték megszüli az ellenszójátékot. Mindez pedig villámgyorsan szétfut a kávéházakba, a mulatókba, a turfra, a magánlakásokba, az újságok útján a vidékre, s ott még egyszer felcsillan,

Részletek *A pesti nyelv* című, hamarosan megjelenő könyvből

ragyog egy-két napig, azután meghal.” A szellemes városi szójátékok között Kosztolányi fölfigyel az éljen-ből féljen-t faragókra, a falra karikatúrákat rajzolókra, s kiemeli a pesti kabaré szerepét: *„itt teremnek a szójátékok korcs poétái, akik mégiscsak poéták [...] Nagy Endre, aki pár év alatt megalkotta a budapesti magyar kabarét, tett annyi szolgálatot a művészetnek, a nyelvnek és a magyarságnak, mint az Akadémia [...] Mosolyogni, tréfálni, nevetni tud ez a város, ez a szegény gyerek, akit a mostohája pincszobákban lakat, akinek meszes vizet adnak tej helyett, aki hamisított kenyeret, vaját és húst eszik, s már fiatalon halálra dolgozza magát. Mosolyog és játszik a szavakkal.*” A kabarék előzményeként az orfeumot, az olcsó, zenés kávéházat tekinthetjük (nőimitátorral, grimaszemberrel), melyet magyarul zengerájnak neveztek. A szójátszó Budapest korszakait leginkább legfontosabb médiumairól nevezhetjük el: a Borsszem Jankó (Ágai Adolf), orfeumok, kávéházak, Rádió kabarészínháza, Ludas Matyi, Hócipő (újság), Vidám Színpad, Mikroszkóp Színpad, Esti Showder (utódja: Fábry), Dumaszínház.

Aszfalthumor

A pesti humor egyik megnevezése: aszfalthumor, aszfalköltészet, flaszterhumor. Miből áll az aszfalthumor? Különbéle szövegekből, szövegtípusokból, műfajokból: szójáték (nyelvi játék), vicc (jellegzetes pesti vicc, vicctípus), eufemizmus, városi történet („igaz” történet, élménytörténet), városi legenda (urban legend; különösen gyorsan terjedő álhír, pletyka, bizonyítatlan esemény), állandósult szókapcsolatok (szólások, szóláshasonlatok, szállóigék, különféle bölcsességek), jellemző névadás (és névtorzítás), reklámvers stb. A folklór és a tömegkultúra jellemzőjét mutatja, hogy némely műfajnak ismerjük kitalálóját-fölfedezőjét, leghíresebb terjesztőjét, mások névteleneek; további jellemzőjük a változatoság, a változatokban élés; a gyors terjedés és átalakulás. A városi folklórban kiemelkedő szerepe van még mindig a folklórra jellemző szóbeliségnek, de más médiumok is bekapcsolódnak: graffiti (falfirka), fénymásolat, színpad, rádió, televízió, s újabban az sms és az internet is. Ezért beszélhetünk sms- és internetfolklórról.

Néhány különleges nyelvi humorféleséget bemutatok. Jellemző szócsavarás a csereszerkezet (keresztszerkezet, kiazmus). Grétsy László szerint Vadas Pál alkotott „össze ne tévessze!”-sorokat.

Össze ne tévessze
a boka táját a toka bájával,
a borztanyát a torz banyával,
a csárda zaját a zárda csajával,
a száradt fűzet a fáradt szűzzel,
a fartót a tar fővel,
a harcsa máját a Marcsa hájával,
a jó bor kulcsát a kóbor Julcsával,
a csokorban adott bókot a bokorban adott csókkal,
a foltos bölényt a boltos-fölénnyel,
a hős ember nevét a nős ember hevével,
a réti pipacsot a péti ripaccsal...!

A szóalkotó minta, példa máig eleven: A Kőrösi-Csoma-gimnázium kedvelt „cserés” neve: Csőrösi Koma; a trójaiak végzetes tévedése: összetévesztették a csellót a lócsellel, vízilófia nem filozófia, sőt szóviccekben is gyakori. Az újabb példák a „Nem mindegy...” kezdetűek, és olykor vaskosabb tartalmúak. A „mai folklór” olykor tabutöréssel, például az durvasággal (az eufemizmus ellentétével, a kakofemizmussal) akar iróniát kelteni.

Nem mindegy,
hogy egyöntetű vagy ön egy tetű.
hogy vízibusz vagy buzi visz.
hogy mögöttem vagy nem öttem mög.
hogy teniszpálya vagy pénisz tája.
hogy rovarszervet ivartalanítani vagy ivarszervet rovaratlanítani.
hogy mire fekszel: nedves kőre vagy kedves nőre.
hogy vörös szalag vagy szőrös valag.
hogy véres párbaj vagy páros vérbaj.
hogy cseréljünk helyet vagy heréljünk csehet.
hogy kecsesen ringó fecske vagy recsegve fingó kecske.
hogy köhögve röpülsz vagy röhögve köpülsz.

Rigmus formájában: Lassan lépked Samu herceg, lába alatt hamu serceg. Összetett példák: Nem mindegy, hogy Gödön van szobrod vagy Szobon van gödröd. Az viszont mindegy, hogy Tiszalökön dobnak ki a vonatból vagy Tiszadobon löknek ki a vonatból. Illetve: No de, Józsi bácsi, nem székletről sormintát végig az ajtóra, hanem székletmintával a sor végére az ajtóhoz! Sajátos pesti „kiazmus” az összetett szó elő- és utótagjának cseréje: bérlőtárs – társbérlő, állampárt – pártállam, csónakmotor – motorcsónak, padlószőnyeg – szőnyegpadló, filozófia – vízilófia. Humorforrás az összetett szavak további összetétele (amikor az első összetett szó utótagja egybeesik a következő összetett szó előtagjával): ágyékkötőfék, bánatpénzverde, heregolyószóró, körömágyjelenet, lámpavasbeton, lyukkártyapakli, négercsókbetegség, nyálmintatánítás, öreglányanya, partizánvezércikk, rablólóhúsüzem, sírásónyel, szántóféldömb, zászlóaljnövényzet.

Szóhatár-eltolódás

Egy újabb kedvelt pesti, itt kispesti szójátékforma a szóhatár-eltolódáson alapuló mondás, versezet: Egy kispesti vendéglőbe / egy kis pesti vendég lő be. További példák: Nem lehet a Márta másé, / mert a Márta már Tamásé; Ha tágul a Kata laticellába / hatágú lakat alatti cellába; Az asztalon egy pár zokni / én meg az ágyban páرزok ni. A „mesteri rímek” aszfalköltészeti rigmus is ezen alapul: Amikor ezt komponáltam / A Dunán egy kompon álltam. Vagy a „magas” költészetből, Weöres Sándor *Végrím* című verséből: Aj, e nő-kebelű Lidi óta / A Jenőke belül idióta.

A korábbi Lágymányosi hídra (ma Rákóczi híd) is ilyen vicc utalt. A hídnak japán eredetű neve van. A vicc számos változatban kering (2005 óta):

A japán házaspár, Isuwa (lány) és Nyosihid (fiú) reggelizni készül. Isuwa tesz-vesz, Nyosihid még a fürdőben van, sietne már, de enne is valamit. Ezért kikiabál törülközés közben Isuwának:

- Fő még a tojásom, Isuwa?
- Lány má’, Nyosihid!

A japán megy haza a munkából, és kérdezi a feleségét:

- Mi lesz a vacsora, Nyosihid?
- Tojás, Yamamoto.
- És lány má’, Nyosihid?

- Mit főzöl, Nyosihid?
- Lány tojást, Takamoto.
- És lány má', Nyosihid?

Metaforikus (átvitt) jelentések

A szavak konkrét és átvitt (metaforikus) jelentésének egymásba játszásából adódnak tréfás szólások. Ezek közül néhánynak első forrása az 1930-as évekből Grätzer József *Sicc* (Szórakoztató Időtöltések Cseles Csalafintaságok) című könyve. A halálra sok képes kifejezés utal, ezeket „konkretizálja” a szójátészó.

Ki hogyan hal meg?

- A bányásznak örök világosság fényeskedik.
- A boldogtalan megboldogul.
- A kertész a paradicsomba jut.
- A hajóskapitány révbe ér.
- A suszter feldobja a bakancsát.
- A házmester beadja a kulcsot.
- Az aratót lekaszálja a halál.
- A színész letűnik az élet színpadáról.
- A portásnak megnyílik a menny kapuja.

Ki hogyan beszél?

Andersen: mesésen; bakter: vigyáz a szavakra; birkózó: félvállról; borbély: habozva; bukott diák: ismétlésbe bocsátkozik; bűvár: mély értelemmel; céllövő: célzattal; ebtenyész-tő: kutyafuttában; edényes: mázosan; fagyaltos: hidegen; fogorvos: idegesen; folyamór: mint a vízfolyás; gyógyszerész: apatikusan stb.

Félremagyarázó

Tímár György terjesztette el a félremagyarázást, melynek nyomán egyre újabbak születnek:

- Hogy hívják az olvasó juhászt? – Nyájas olvasó.
- A vámpírok adminisztrátorát? – Vérelszámoló.
- Az okos kisleány nagyszülőjét? – Agymama.
- A háromdimenziós szekeret? – Térfogat.
- A tréfás kávéfőzőt? – Mokka mester.
- Az átlátszó kutyát? – Nejlontacsó.

Kétszersült mondatok

A tréfás és abszurd filmcímek az 1960-as években bukkantak fel a pesti humorban: Véres lábnymok a levegőben, A szíven szúrt gatyamadzag története, Öngyilkos lett a halott, Vak asszony visszanez, A döglött tehén bosszúja, Az özvegy tehén bosszúja, Tömegverekedés a lakatlan szigeten, Vihar a biliben...

Ragozási sorok

Egészen egyedi és a magyar nyelvből kiválóan adódó szójáték a szavak, nevek „ragozása”. Például olyan szavak egymás mellé állítása, amelyeknek eleje személyes névmásokra rímel:

Én ekelek
Te keregsz
Ő gyeleg
Mi nistrálunk
Ti vornyáztok
Ők lendeznek

Karinthy Frigyes Mautner Ödön nevére készített mesteri hasonlót:

Tegnapelőtt utner én dönök
Tegnap utner te dönsz
Ma + utner Ö + dön

Szólásferdítés, antiproverbium

Számos modern szólás egyszerűen csak öncélú játék a nyelvvel. Ide tartoznak a különböző szólásferdítések – amelyekből Galla Miklós, illetve a L'art pour l'art Társulat és Dolák-Saly Róbert stílust is csinált, ám ezek is korábbi eljárások, a népköltészet, aszfaltköltészet és persze Karinthy Frigyes stílusának folytatásai. A mai folklorisztika antiproverbiumnak nevezi a jelenséget. Pl.: Nem a győzelem, a részvétel, hanem a fontos; Közös lónak túrós a táska; Kicsi a bors, de főleg az őrölt; Okos enged, ha már szenved; Aki mer, annál van a kanál; Nem minden arany, ami hörcsög (= Nem mind arany, ami fénylik); Nem a Dunakeszi az embert (= Nem a ruha teszi az embert); Aki másnak Ermitázs, maga esik bele (= Aki másnak vermet ás, maga esik bele); Szegény ember vizel és főz; Ki a hideget nem szereti, hóember még lehet; Néma gyereknek az anyja sem látja a fától az erdőt (vegýtett, kontaminált szólás).

Paradoxon-szólások

Sokszor nyelvi lehetetlenséget (paradoxont), összeférhetetlenséget fogalmaznak meg a szólások. Például: Ezek a patológiák napról napra kihaltabbak; Csak a hangom miatt nem lettem énekes; Polihisztor vagyok és más tudományokban is jártas. A Ha... kezdetű szólások egyik típusa ún. elvárástörő paradoxont tartalmaz: Ha nagyapámnak áramszedője lett volna, nyilván villamos lett volna; Ha nagyanyámnak kereke lett volna, nyilván omnibusz lett volna.

Erre hasonlít Karinthy Frigyes számos paradoxona a *Találkozás egy fiatalemberrel* című novellájából „A várkastély leszállt a hegyről, és ostrommal bevette a völgyet... A tölgy meghódította a folyondárt és szerelmesen körülcsavarta.”

Kevés vagy, mint BKV-nál a kényelem

A hagyományos szólások helyett a városi fiatalok egyre több új szólást, szóláshasonlatot és közmondást találnak ki. Hihetetlen gazdagságú pl. a Kevés vagy... kezdetű, a másik leértékelését mutató szólásféleség – köztük néhány pesti is: Kevés vagy, mint Balaton szeltemben a hullámverés; Kevés vagy, mint BKV-nál a kényelem; Kevés vagy, mint börtönben a vészkiárat; Kevés vagy, mint disznóságban a röfögés; Kevés vagy, mint dobostortában az ütemérzék; Kevés vagy, mint erdőtűznél a vízipisztoly; Kevés vagy, mint fűben a gyíkpişi.

Nehogy már a Lánchíd folyjon a Duna alatt

Újabb szólástípus, amely a másik ember figyelmeztetését szolgálja: Nehogy már a befőtt rakja el a nagymamát; Nehogy már a Lánchíd folyjon a Duna alatt; Nehogy már a bogyo egye meg a madarat; Nehogy már a cigi szívja az embert; Nehogy már a cipő húzza fel az embert; Nehogy már a csörgő rázza a gyereket; Nehogy már a fa tekeredjen a kigyóra; Nehogy már a fagyi visszanyaljon; Nehogy már a farok rázza a kutyát; Nehogy már a kakukkból jöjjön ki az óra; Nehogy már a ketrec rázza a majmot (= lehetetlenség, hogy ez megtörténjen).

Munkásszólások

A városi folklór (új és kicsavart szólások-mondások, közmondások, különféle – többnyire pajzán, sőt obszcén rímek) éltető közege a városi nép, különösen a hagyományos munkáskerületek lakossága. Ide tartoznak a szakmák tréfás megnevezései: ampercsósz, kábelgyík, kóboráram-kereső, szikracsósz (autóvillamossági műszerész), kittnyaló (autófényező), lemezlovas, pléharkály (karosszerialakatos), olajbúvár, olajpatkány (autószerelő).

Vannak jellemzően kőbányai vagy angyalföldi szólások. Kőbányai „kikezdés” például ez: Anyáztál? Nem? Akkor én hazudok? Vagy az a szólásmondás: Kőbányán könnyen bele lehet szaladni egy kóbor pofonba. Különösen virult a munkáskerületek folklórja a rendszerváltozásig (1990). Ebből az időszakból, Angyalföldről, két szakmunkásképző iskolából származnak a következő (többnyire a nyers erőszakot hangsúlyozó) szólások, rigmusok: Beépíték egyet, hogy nem győződ lebontani; Deltás vagy, mint a kólásüveg; Ha melléd ütök, megkékül a levegő; Ki a Duna vizét issza, az a saját vizét issza vissza; Kiszedem a szádból a bélést; Megszívtad, mint a torkos borz; Ne háborogj, nem vagy te tenger; Ne nézzél, kérdezzél!; Szóltál valamit, vagy csak a szél lengette a pófádat; Úgy megütlek, hogy a fogaid körmérgőzést játszanak a bennmaradásért. Pajzán énekek: Reggel alma, este alma, ettől nő a kebled halma; „Megjártam én Pestet-Budát...”. Munkarigmus: Nekiálltam ész nélkül, falat húzni mész nélkül; Egy kis malter, egy kis mész, kőművesnek nem kell ész; Itt egy lyuk – sajnáljuk. Tréfás versezetek: Ha fáj a lába, a BKV ingyen amputálja; Olyat beverek, hogy fogad kipereg; Nem számít, majd a mentő elszállít; Nicsak, nicsak, hátában egy bicsak, nem is bicsak, hanem véső, elmenekülni már késő; Még egy ilyen versike, s beváglok a tepsibe. Kínrím: Az utcában jön egy Zil, vigyázz, mert még elgázil (Zil – szovjet teherautó-márka). Tréfás közlekedési sírfeliratok: Benzinkútnál szivarozva felszállt, de még nem tért vissza; Itt nyugszik a Jakab Antal, fára mászott a Trabanttal; Az van írva e fejfára: Mielőtt kiszállsz, nézzél hátra; A gyümölcsöt úgy szerette, hogy autóstul ment fel érte; Háttal ment a forgalomnak Nagy Zsiga, nem szembe, azt sem látta, hogy jut a mennybe; Kivilágítatlanul tolt a kerékpárját Szász Szepi, most az örök világosság fényeskedik neki; Itt nyugszik Kelemen Tódor, átment a busz előtt jókor; Itt nyugszik x. y.: Lakásra gyűjtött, nem evett, csak kását, most aztán megellete az öröklakását.

A focirigmusok gazdag tárházából: Tiszán innen, Dunán túl / Fradi–Dózsa 3:0; Falu végén van egy WC, oda jár az FTC, de a Fradi illetudó, nesze, Dózsa, itt a klotyó; Szeretem a sört, bort, pálinkát meg a Fradikát.

Firkálások a gödöllői HÉV-en

Az 1980-as évek elején még egyetemistaként összegyűjtöttem és megjelentettem a gödöllői (cinkotai, kerepesi, csömöri) HÉV műbőr ülésein található firkálásokat

(graffitiket). Elsősorban diákok firkálhattak, mert az illetékesek szerint szünetidőben kevés új felirat keletkezett. Ez a gyűjtemény lett az első ilyen jellegű tudósítás, rendszerezés és kiadvány egy adott korszak, terület és korosztály firkálásából. Egy korszak nyelvi lenyomata.

Egyszerű kijelentések (szerelmi vallomások stb.): Kovács Gábor imádlak Kati de mint havert; Én szeretlek és te nem szeretsz engem; Itt járt a Delfin őrs; Rázós HÉVEN nem lehet rajzolni; Aki szeret az rossz ember nem lehet; Mindenki hülye aki nem csöves; Rohadt/Helyes popperok vagyunk / persze mert minden popper 6-nak számít Hatökrök. Egyszerű felszólítások: Éljen özv. Kissné és Nyeles fésű; Éljen a gödöllői hálósákos nemzedék; Egy komfortos szív eladó elköltöztött a régi lakó Új lakót keresek rendeset hejeset cím lélek utca 6. közvetlen a szív alatt; Aki olvassa 100000 Ft-ot fizet / ha ha és hova küldjem a pénzt te tírják. Máskor azt is írda oda, Hogy hova; PUNKOK nézzetek tükörbe; Zsuzsa eltiportál egy sérült lelket 1982. máj. 12-én Magda, téged meg már nem tudtalak szeretni 1983. II. 1. Versek: Dolgozz keveset nem érhet baleset; Szeretnék szeretni szerelmet szerezni; Kuka utas vésd az észbe ne szólj bele a vezetésbe; Midőn eljön a szent 9 óra a krimo ajtájára nagy betűkkel ki van írva hogy NYITVA!; Egy lány vagyok a sok közül egy lány a HÉV-ről Szemem zöld és színét változtatja hajam színe barna s tudom jól halandó ember vagyok mint te is Gyöngyi. Csúfolók: A csövesek temetője a popperok pihenője; Csövi gyerek megegyelek nem eszlek mert hülye leszek.

Szeretlek nagyon! Meghalok érted!
nem hagylak el soha míg élek
Komolyan mondom, hogy járjál velem
4-szer majdnem meghaltam érted
1 szer = aláugrottam a vonat alá
2 szer = tintát ittam
3 szer = leugrottam a fáról fejjel és agyrázkódást kaptam
4 szer = elűtettem magam egy teher autóval

Korunk budapesti szólásai

Pestiesen szólva...

Egy korábbi gyűjteményemben kocsmafilozófia, aszfaltköltészet, internetfolklor alcímmel adtam közre a Budapesthez is kapcsolható szólásokat. Példák: A budapestiek az autót esernyő helyett használják; A ganz-mávagosnak sincs otthon kismozdonya (nem mindenki szakbarbár); A kocsmá olyan helyiség, ahonnan csak az ott dolgozók jönnek ki józanul; A kultúra kivágja nála a biztosítékot; A nap már a rántott húson is átsüt (nagy meleg van); Anyáztál? Nem? Akkor én hazudok? (kőbányai kikezdés); A sütőipari szakmunkás klottgatyában libegő nemi szervét (eufemizált káromkodás); A TV-nél dolgozik (TV = temetkezési vállalat); agyilag zokni (nagyon kimerült); Ahogy Kun Béla mondta: Be a szervezethe! (koccintáskor mondják); Aki beáll kurvának, ne sírjon, ha basszák; Akit harminc felett buszon látunk, az vagy ellenőr, vagy sikertelen az életben; Akkora paraszt vagy, hogy az óvodában kombáj volt a jeled; Akkorát bevág-tam neki, hogy átment a vitrinen, feltekeredett a fogásra, mint a szójabab; Aludj jól – a moziban (tréfás köszönés); Anyádék is inkább moziba mentek volna; Annyi az esélye, mint Szálasinak a fő tárgyaláson (semmi esélye sincs); átment szénlehordóba (durván viselkedik); Az én fiam meg a te fiad üti a mi fiunkat; Az érett színéket kedveli (áthajt a piroson); BMV-vel jár munkába (busszal, metróval, villamossal); egyszerűen nagyszerű; Én is vittem valamire, a villamoson fél kézzel elérem a kapaszkodót; Én se megyek el

egy toplessbárba táncosnőnek; Marxista ne legyen filozófus; Fújt a bőrgyár, menni kell; Ha az ember Biopon, ne mosasson Patyolattal; Hol érdekel?; Kádár bosszúja (a szocializmusból maradt termékre); Keresd meg Gobbi Hilda lovas mellszobrát (annak mondják, aki lehetlent kér); Kevés az olyan ember, akinek az arcképével ki szokták tapétázni a Magyar Tudományos Akadémiát; Komcsi mondom, nem szorcsizom (komolyan mondom, nem szórakozom); Lecsaplak, mint sofőr a taxiórát; Leugrott a tizedikről, mert azt hitte, csak egy ugrás a Sugár (Csak egy ugrás a Sugár – reklámrigmus, 1981); Majd ha az Osztyapenkó lépést vált (soha); Megbukott, mint Rottenbiller; Megyek a henyóval a Szöcsibe (megyek a 78-as busszal az Országos Széchényi Könyvtárba); ...mint atom (nyomatékosító); Olyan vagy, mint a lépcsőház: sötét és korlátolt; Olyan sötét vagy, hogy a szádban a Negro is világít; Olyan szellemes vagy, mint a Kerepesi temető; pestiesen szólva (a mondanivaló, a stílus minősítése); Puncstorta rendel! (az egyik belvárosi cukrászdában ezzel a mondattal jelzik fiatalabb férfiak idősebb hölgyeknek, hogy készek – némi támogatás fejében – alkalmi együttlétre); rászakadt az OTP (hirtelen sok pénze lett); secperc alatt (semmi perc alatt, azonnal); szuperben mosom a jattost (szuper benzinben mosom a borralalós kezemet); szuterén jog és manzárd kötelesség (a szuverén jog és magán kötelesség torzítása); tele van a faxunk (szójátékos szólás); Vasedény orrú bába; Vegye célba Zebegényt, ahol kielégítenek minden zabigényt; Véletlenül nálam van a fiam mellszobra; Verekszik, mint Botos András a gyermekmegőrzőben; Villog, mint Jani az akciós mobillal; Volt nagy Csernobil (erősen, sugárban hányt).

Plázaszólások

Jogi, védjegyokból a különféle cégek, multik különösen ügyelnek a pontos azonosításra. Az aszfaltfolklór éppen ezt a kényes megkülönböztetést támadja meg: Megyek a Kikeába (a Kika és az Ikea áruházak nevéből kontaminálódott tréfás név); madaras Tesco (Auchan, a logójáról kapta a nevét). A Spar egyszerűen „Spár”, de igés változata is kialakult: spárol (vásárol), csakúgy, mint az Auchannak: osanol. A Lidl népies neve (ejtéskönnyített formában): „Lidli”, bajai megfigyelés szerint: „Lignit”. A két világháború között Pesten ismert Julius Meinel népies (ejtéskönnyítő) neve: Májnlit volt. A Tesco „gazdaságos” kolbász a népnyelven teccsös kolbász.

Modern nagyvárosi mozaikszók

Korábbi mintákra (Béha = Budapesti Hírlap, Péhá = Pesti Hírlap) a városi folklórban új mozaikszók jönnek létre: Húha (hulladékhasznosító mű), Bées (Budapest Sportszarnok), Köki (Kőbánya-Kispest), Lumú (Ludwig Múzeum), Müpa (Művészetek Palotája), Pecsá (Petőfi Csarnok), Zépé (Zöld Pardon). Érdekes a Petőfi Csarnok Pecsá elnevezésének története. A koncertekre, diszkóba járó fiatalok már megalakulásakor Pecsának kezdték nevezni, s ez az intézménynek nem tetszett (áthallásos a „megyek a Pecsába” mondat). Egy irodalmi hetilapban glossza is megjelent: de jó, hogy nem Pintér Jenőről nevezték el! Később a megnevezés annyira általánossá vált, hogy a csarnok hivatalosan is elkezdte használni.

Nakája, haspárt

Vannak egyéb budapestizmusok is, például az egészen különös kiejtésű nakája (valakinek a valakije); amely a birtokos jelző ragjának és a rá kötelezően következő névelőnek a kapcsolata: -NAK + A = NAKA. (Pl. az apának a bátyja – továbbgondolható:

sógor-koma, nagybácsi, urambátyám; talán nem is véletlen, hogy éppen ilyen agyafúrt nyelvtani formával nevezi meg a pesti nyelv, illetve egy konkrétabb példával: Gipsz Jakab a miniszternek a nakája.) Egészen furcsa nyelvtani alakzat: eufemizmus, ironia, szarkazmus együtt.

De maga Gipsz Jakab, Ribizli Gizi és Lutz Gizi is budapestizmus. (Ez utóbbi valódi személynek is a neve.)

Illetve ilyen nyelvi különlegesség a haspárt. Csak melléknévi formában él: haspárti. Haspárti az, akinek mindene az evés-ivás. Az ilyen ember csak a maga jólétével törődik.

Budapesti tájszavak

Néhány korunkbeli budapesti (kerületi) tájszó:

I. Batyí (Batthyány tér és iskola, „találkozunk a Batyin”, „a Batyiba jártam”), Béés (Budapest Sportcsarnok), Csurgó (kis szökőkút), Nagyfa (az Ybl-bazár, korábbi ifjúsági park fölött lévő terület, melyről az 1960-as évek egyik galeriját is elnevezték), Szöcsi (Országos Széchényi Könyvtár), Vércse (Vérmező).

II. Csaszi (Császárfürdő), Emberpiac (Moszkva tér, az óra alatt), Gödör (a Széll Kálmán tér korábbi neve), Kalef, Széllkalef (a Széll Kálmán tér régi tolvajnyelvi neve, állítólag a Kálmán név becézéséből), kalefozás (ücsörgés), MHB (Margit híd budai hídfő, pl. MHB-aluljáró).

III. Békás (Békásmegyér), Római (Római part), K-híd (az Óbudai-szigetre vezető híd acélszerkezetének K alakja miatt).

IV. Kápmegyér (Káposztásmegyér), Káp I., Káp II./Kápegy, Kápkettő (lakótelep megnevezése), Szellem-lakótelep (egy temető helyén épült lakótelep), UVH (Újpesti vasúti híd).

V. Egyé (Egyetem presszó a Felszabادلás téren, kb. 1990-ig), Felszab tér, sőt Felszabaddulás tér (Felszabادلás tér), henyó (78-as autóbusz).

VI. Maja (Majakovszkij utca, ma Király utca, most is van ilyen nevű bolt az utcában).

VII. Blaha (Blaha Lujza tér), Chicago/Csikágó (városrésznév), éjjel-nappali (az 1960-as évektől a Blaha Lujza téren álló élelmiszerbolt megnevezése, mert ez volt az első éjjel-nappal nyitva tartó élelmiszerbolt, az 1980-as évektől azonban már számos „éjjel-nappali” nyílt), Emke (Blaha Lujza tér, a korábbi: Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület rövidítése, itt volt az EMKE-központ és sokáig az EMKE-kávéház), Rajcsúr (Klauzál tér), zsidónegyed.

VIII. Fészek (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár = FSZEK), Fűvészker (nyelvújítási szó, Molnár Ferenc regénye nyomán maradt fenn), Görög kolónia (Könyves Kálmán körút), Grund (a Pál utca és a Mária utca sarkán lévő foghíjtelek, a két utca sarka, Molnár Ferenc regénye nyomán), „halvaszületett utca” (Rexa Dezső megnevezése a Kálvin téri templom mellett tervezett utcára), Kocsisor (az egykori prostituált negyed utcái), Lordok háza (Dobozi utcai átmeneti szállás), Mágnaśfertály, Mágnaśnegyed, Mágnaśsarok (a Bródy S. utca és a Kálvin tér közötti rész, másként: Palotanegyed), „Nyócker” (nyolcadik kerület), Placc, Nagyplacc (Rákóczi tér).

IX. Dzsumbuj (< dzsungel és lebuĵ szóból; Illatos út, városrésznév).

X. Csaji (Csajkovszkij park), Csősztorony, Kőér (Kőbánya régi neve), Lovi (lóverseny-tér), sörpince.

XI. Egerút (a városból gyors kijutást lehetővé tevő menekülő útvonal; később hivatalos névvé vált; hasonló megnevezés a külső kerületi, tervezett körút: Munkás körút), Gomba (villamos-végállomás a Mőricz Zsigmond körtéren), Kőbor pofonok völgye (Etele presszó), Körtér-rendező (a körtéri villamosforduló megnevezése), Mőegyetem (Mőszaki Egyetem), tinyó (18-as villamos), Tűskecsarnok (a lágymányosi egyetemvárosban épülő

sportcsarnok), Újbuda (a Budapest-Kelenföld pályaudvar korábbi neve, 2005-től a kerület nevéként újították fel).

XII. Fogas (fogaskerekű vasút), Libegő, libegőzés (a Zugliget és János-hegy között létesült kötélpálya pályázat nyomán kapott neve).

XIII. Tripolisz (kislakásos telep, nevét a közeli Vendéglő, a Tripoliszhoz kocsma után kapta), Ötödik Hugó utca (V. Hugo utca), Lipócia, Új Zselánd (Új Lipótváros megnevezése; a zs a zsidókra utal, zsidók is használják).

XIV. Bosi (Bosnyák tér, de ez a Pádúai Szent Antal-templom neve is, sőt annak honlapja: Bosihíradó), Fáskör (Városliget, az Ajtósi Dürer sor és Dózsa György út kereszteződése), Füstí (Vasúttörténeti Park), Licsó, Lizsé (Liget, Városliget), Paskál (termálforrás, fürdő), Szecska (Széchenyi fürdő), patyósrác (Rákos-patak menti vad fiú), Vakoda (vakok iskolája, s ez a címe Takács Péter könyvének is).

XV. Régipalota (Újpalota ellentétéként), Tűtemplom.

XVI. Centi (Centenárium lakótelep), Dallas-negyed (Árpádföld villanegyede), Dühöngő-telep (Sashalom része).

XVII. Rákosmákos, Rákosborzasztó (tréfás megnevezés a sok Rákos kezdetű településnévre).

XVIII. Ferihegy (Mayerffy Xavér Ferenc serfőző által bérelt terület; róla nevezték el a csak alföldi értelemben „hegynek” tekinthető tájat; évtizedekig a „legegyénibb” nevű nemzetközi repülőtér névadója), (Új) Tündéerkert (az egykori Grassalkovich-birtok vadaskertje).

XIX. Köki (Kőbánya-Kispest vasútállomás, metróvégállomás), Tangó (Ecséri úti ócska-piac, a Teleki térről költözött ide, s már ott is Tangó volt a neve).

XX. Csili (művelődési központ az egykori Csillag utca nevéből).

XXI. RSD (Ráckevei-Soroksári-Dunaág).

XXII. likak (barlanglakások).

XXIII. Soroksáros (Soroksár).

Irodalom

Balázs Géza, *Firkálások a gödöllői HÉV-en*. Budapest, 1983, (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok)

Balázs Géza, *Die städtische Volkssprache und die Folklore*. In: *Annales... Sectio Linguistica*, Tomus XXIII. Red. Szathmári István, Budapest, 1992–1998, 29–36.

Balázs Géza, *Miért jobb a sör a nőknél? Kocsmafilozófia, aszfaltköltészet, internetfolklor*. Fekete Sas, Budapest, 2001

Bárczi Géza, *A „pesti nyelv”*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1932 (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 29)

Békés István, *Legújabb magyar anekdotakincs*. Gondolat, Budapest, 1966

Berza László főszerk., *Budapest lexikon I–II.*, Akadémiai, Budapest, 1993

Boross József, Szűts László szerk., *A mai magyar argó kisszótára*, BM Sajtóosztálya [h. n.] [1985]

Csörsz István, *Sírig tartsd a pófád I–II*. Magvető, Budapest, 1983

- Grätzer József, *Sicc. Szórakoztató Időtöltések Cseles Csalafintaságok*. Aranyhal Könyvkiadó [Bp.] [1999]
- Grétsy László, *Anyanyelvünk játékai*. Gondolat, Budapest, 1998
- Grétsy László, *Budapesti nyelv*. In: Budapesti lexikon. I., 246–248.
- Halász Csilla szerk., *Pesti-budai séták. Magánmesék közterekről*. Heti Válasz Kiadó, Budapest, 2012
- Háy Ágnes, *Hülye, aki elolvassa*. Mozgó Világ, 1980/6.
- Hernádi Miklós, *Közhelyszótár*. Gondolat, Budapest, 1985
- Kolozsvári Grandpierre Emil, *Négy-öt magyar összehajol*. Magvető, Budapest, 1977 (Gyorsuló idő)
- Kosztolányi Dezső, *Budapest, a szójátszó*. In: *Nyelv és lélek*. Szépirodalmi, Budapest, 1971, 17–19.
- Ráday Mihály szerk., *Budapest teljes utcanévélexikona*. Sprinter, Budapest [2003]
- Scherz Ede, *A rádió humora*. A szerző kiadása, Budapest, 1931
- Vathy Zsuzsa, *Menjünk a Dzsumbujba!* www.noklapja.hu (2006. 04. 05.)
- Zolnay Vilmos–Gedényi Mihály, *A régi Budapest a fattyúnyelvben*. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 1996